

☼ An Lúibín ☼

21 Nollaig 2016

Tamhlacht na Gaeilge

B'fhéidir gurb é Tamhlacht i mBaile Átha Cliath Theas Gaeltacht an ama atá le teacht: é féin agus ceantair eile dá leithéid. Ach is deacair teorainneacha Thamhlachta a tharraingt go beacht; tá sráidbhaile ina lár agus pobal mór ina thimpeall – os cionn 73,000 duine.

Tá a lán Tamhlachtaí in Éirinn, ach don Tamhlacht áirithe seo atá tagairt déanta, is dócha, in iontráil M2820.1 d'Annála Ríochta Éireann:

Naoi míle do ecc fri h-aoin-sechtmain do muintir Parthaloin for Sheanmhaigh Ealta Eadoir .i. cúig míle d'feroibh, & ceithre míle do mnáibh. Conadh de sin ata Taimhleacht Muintere Parthalain. Trí cead bliadhain ro caithsiot i n-Erinn.¹

Naoi míle a d'éag i rith aon seachtain amháin de mhuintir Pharthalóin ar Sheanmhaigh Ealta Éadóir .i. cúig mhíle d'fhir agus ceithre mhíle de mhná. De sin a thagann Támhleacht Mhuintir Pharthalóin. Trí chéad bliain a chaith siad in Éirinn.

De réir an mhíne seo, tagann an t-ainm ó *thámh* (plá) agus ó *leacht*. Ba é Parthalón ceannaire an dara dream a d'fhódaigh iad féin in Éirinn, de réir na seanscéalta. Fiú má tá a fhios againn anois gur tháinig dreamanna difriúla i dtír in Éirinn sa ré réamhstairiúil, admhaítear gurbh iad na scríobhaithe féin a chum Parthalón. Agus níor tháinig na seandálaithe riamh ar olluaigh a mbeadh na mílte curtha ann.

D'fhás Tamhlacht go rábach sa fichiú haois agus a lán páirceanna glasa slogtha aige. Ní gá a rá nár chuimhnigh na húdaráis ar shaothrú na Gaeilge ann ar chor ar bith, cé gur mhaith an tuar é gur chuir Caitlín Maude, file agus amhránaí ó Chonamara, fúithi sa cheantar agus fonn uirthi an Ghaeilge a chur chun cinn ann.² Anois tá gréasán Gaeilgeoirí ann, trí ghaelscoil mar bhunús leis agus Coláiste de hÍde. Is é an deacracht atá ann nach bhfuil lárionad pobail ann do na Gaeilgeoirí céanna, áit a gcrúineoidís chun dul i gcaidreamh le chéile (agus, mar a déarfadh lucht na soiniúlachta, chun uisce faoi thalamh a dhéanamh).

Cuid de cheantar Thamhlachta
Wikimedia Commons

¹ M2820.1, *Annála Ríochta Éireann*: <http://www.ucc.ie/celt/published/G100005A/index.html>

² Féach 'Caitlín Maude,' Vicipéid: https://ga.wikipedia.org/wiki/Caitl%C3%ADn_Maude

Tá an-tábhacht le Gaelphobal Thamhlachta, grúpa gníomhaithe Gaeilge, sna gnóthaí seo. Tá sé ráite ag an gcathaoirleach Pól Ó Meadhra (fear a bhfuil togha na Gaeilge aige) go bhfuil ‘an t-uafás daoine i dTamhlacht a bhfuil Gaeilge mhaith acu mar gheall ar an nGaeleoidéachas atá sa cheantar’.³ Is milis an chabhair an t-airgead: €50,000 ó na húdaráis áitiúla anuraidh agus €150,000 ón rialtas i mbliana. Tá cead pleanála faighte ag Gaelphobal Thamhlachta agus láithreán ceannaithe acu chun Lárionad Gaeilge agus Cultúir a chur ar bun, in éineacht le leabharlann agus caifé Gaelach. Gaeilgeoirí na háite ag díol do chuid *latte* leat.

Is maith an rud é ionad pobail. B’fhearr fós pobal fódaithe, sráideanna a bhfuil Gaeilge le cloisteáil iontu. Níor tháinig an lá sin fós i mBaile Átha Cliath ach tiocfaidh. Ní bheidh rómánsachas na sean-Ghaeltachta ag roinnt leis na ceantair chathrach, ach is ann a bheidh an Gaeilge ina beatha. Agus ní in Éirinn amháin a threiseoidh seo leis an teanga ach i dtíortha eile chomh maith, mar beidh an Ghaeilge fréamhaithe arís i lár an aonaigh.

Gaelcholáistí

Is minic a fhógraítear go bhfuil buntáistí móra ag baint leis an dátheangachas i gcúrsaí oideachais. Tríd is tríd, tá sin deimhnithe ag na staidéir a rinneadh ar an scéal, agus ní thuirsiúnn lucht na Gaeilge in Éirinn de bhéim a chur air sin. Óna dtaobhsan de, is é an an chuid is measa den scéal nach bhfuil a oiread gaelcholáistí ann is a d’fhreastlóidh ar an líon daltaí a thagann as na gaelscoileanna.

Tá 735 iarbhunscoil cláraithe ag an Roinn Oideachais agus níl ach ocht gcinn is daichead acu ina ngaelcholáistí (i.e. 6%); ach i mbliana bhí ceithre gaelcholáiste i measc na ndeich n-iarbhunscoil ab fhearr torthaí. Is iad na coláistí atá i gceist Coláiste na Coiribe i nGaillimh, Coláiste Íde i gContae Chiarraí, Coláiste Eoin i gContae Bhaile Átha Cliath agus Laurel Hill Coláiste FCJ i Luimneach.⁴

Maítear go bhfuil intinn lucht an dá theanga níos solúbtha agus go bhfuil siad níos fearr chun iad féin a chur in iúl. Maítear freisin go bhfuil siad níos fearr chun cumadóireacht agus úrmhachnamh a dhéanamh. Más mar sin é, ní féidir a rá nach fiú breis coláistí lán-Ghaeilge a bhunú chun bailchríoch a chur ar obair na ngaelscoileanna. Is fíor, áfach, gur deacair do ghaelcholáistí dul i gcomórtas le coláistí lán-Bhéarla i dtaca le líon daltaí de i scoilcheantair theoranta.

Tá 24,668 dalta ag fáil oideachas dara leibhéal trí Ghaeilge. Leanfaidh cuid díobh orthu ag labhairt na teanga agus ligfidh cuid eile ar lár í. Ní cúis iontais é sin: ní furasta tairbhe a bhaint as an teanga in Éirinn an Bhéarla.

Leagan Oppenheimer

Ní féidir cur síos ar nochtadh na gCeilteach (nó na ‘gCeilteach’) gan tagairt a dhéanamh do shaothar Stephen Oppenheimer, fear leighis, géineolaí agus scríbhneoir a bhfuil a shaothar luaite cheana in *An Lúibín*. Maíonn sé nár fhág na hAngla-Shacsanaigh ná na Ceiltigh rian mór ar choimpléasc géiniteach na Breataine agus na hÉireann, agus gur as daoine pailéiliteacha na hIbéire a fáisceadh an chuid is mó de na Briotanaigh.

Is gnách le gnáthléitheoirí (seachas le scoláirí) cultúir Hallstatt agus La Tène i lár na hEorpa a shamhlú le Ceiltigh na hIarannaoise. Cultúir iad a bhfuil maisiú casta cuar le fáil ar a gcuid seodra, maisiú a bhain an Bhreatain agus Éire amach ina dhiaidh sin ina fhaisean cultúrtha de chuid na scothaicme agus a gcuid ceardaithe. Áitíonn Oppenheimer, áfach, nach bhfuil aon fhianaise ó fhoinní teangeolaíocha, seandálaíocha agus géiniteacha gur ó na réigiúin sin a tháinig na Ceiltigh.

Deir Caesar go dtugadh na Gailligh taobh theas den tSéin ‘Keltoi’ orthu féin. Tá logainmneacha Ceilteacha coitianta i lár agus i ndeisceart na Fraince (ach amháin i sean-réigiún Bascach na Gascóine), sa Spáinn agus sa Phortaingéil. Is gann taobh thoir den Réin iad.

³ <http://tuairisc.ie/e150000-ceadaithe-dionad-gaeilge-i-dtamhlacht-ina-mbeidh-caife-gaelach-siopa-leabhar-agus-amharclann/>

⁴ <http://www.irishtimes.com/news/education/irish-medium-secondary-schooling-is-increasingly-popular-1.2893861>

Deir Oppenheim agus scoláirí géiniteacha eile gur ón Spáinn a tháinig na teangacha Ceilteacha agus iad á leathnú ag lucht talmhaíochta arbh as an Anatóil dá sinsir 7,000 bliain ó shin agus a shiúil siar feadh na Meánmhuire tríd an Iodáil agus an bhFrainc. Deir sé go bhfuil cruthú géiniteach an scéil le fáil i Y-chrómasóm na bhfear agus in DNA miteacoindriach na mban.⁵

I ndeisceart na Breataine tá rian na Gaille Beilgí ar bhoinn réamh-Rómhánacha, agus le linn Chaesair bhí baint ag na treibheanna laisteanas den Tamais agus feadh an chósta theas leis na *Belgae* maidir le hainmneacha agus eile. Deir Caesar gur tháinig na treibheanna seo anall ar lorg creiche agus gur chuir siad fúthu ann mar fheirmeoirí (*maritima pars ab eis, qui praedae ac belli inferendi causa ex Belgio transierunt - qui omnes fere eis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt - et bello illato ibi permanserunt atque agros colere coeperunt*). Na Briotanaigh a bhí ann roimhe sin chúlaigh siad go dtí an t-oirdheisceart.

Deir Tacitus gur beag difríocht a bhí idir teanga an Bhreatain agus teanga na Gaille (*sermo haud multum diversus*). Ach is dócha (dar le Oppenheimer) go raibh Tacitus ag cuimhneamh ar theanga Ghearmánach, ó thugann Caesar le fios gur phobal Ghearmánach na *Belgae* (*proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt*). D'fhágfadh sin go raibh teanga Ghearmánach fréamhaithe sa Bhreatain cheana ar theacht na Rómhánach. Rinne Peter Forster, géineolaí ó Cambridge, agus scoláirí ón Mór-roinn anailís ar fhianaise léacsach agus fuair siad amach gur tharla an t-idirdhealú idir sean-Bhéarla agus Gearmáinis na Mór-roinne i bhfad roimh theacht na nAngla-Shacsanach.

Lochtaigh Oppenheimer go géar an teoiric go ndearna na hAngla-Shacsanaigh cinadhíothú ar na Briotanaigh fir in Oirthear Shasana. Deirtí gurb é an 'cinadhíothú' seo ba chúis leis an dlúthchosúlacht idir mhinicíocht ghrúpaí géiniteacha an Y-chrómasóim i dtuaisceart na Gearmáine agus sa chuid oirthearach de Shasana. Deir Oppenheimer go bhfuil an chosúlacht seo le fáil i ngach tír eile in iarthuaisceart na hEorpa agus gur inimircigh sa ré réamhstairiúil ba chúis léi.

Ní deacair teacht le cuid de thuairimí mo dhuine. Tá scoláirí ann nach dtiocfadh leis gur lucht labhartha Gearmáinise a bhí ina gcónaí i ceantair oirthearacha Shasana le linn Chaesair, ach teoiric an-suimiúil í. Ó thaobh teanga de, b'fhurasta aon phobal amháin a dhéanamh díobh siúd agus de na hAngla-Shacsanaigh a lonnigh ann ina dhiaidh sin. Leanfaidh an díospóireacht.

Stephen Oppenheimer, *The Origins of the British: The New Prehistory of Britain*, Hachette 2012

Stephen Oppenheimer, 'Myths of British Ancestry,' 21/10/2006, *Prospect Magazine*:
<http://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/mythsofbritishancestry>

Carúil (píosa a foilsíodh ar dtús in *An Lúibín*, uimh. 239, 23/12/2016)

Theip ar thraidisiúin na gcarúl é féin a dhaingniú i measc na nGael in Éirinn agus in Albain. Scéal eile is ea Oileán Mhanann, ar ndóigh. An cúpla carúl 'dúchasach' atá le cloisteáil anois i nGaeilge ('Don oíche úd i mBeithil' agus 'Rug Muire mac do Dhia') tá siad bunaithe ar sheandánta cráifeacha, agus ní dócha gur cuireadh ceol leo go dtí an fichiú haois. Níl easpa amhrán cráifeach ar an nGaeilge, ach níorbh iondúil a leithéidí a chumadh ná a rá le hómós don Nollaig. Tá a lán filíochta i nGaeilge a mholann Muire, ach sin scéal eile.

Is dócha gurbh é sampla na gcarúl i mBéarla a thug ar dhaoine áirithe iarracht a dhéanamh ar a leithéidí a sholáthar i nGaeilge. Níl ann díobh, go bhfios dúinn, ach an bheirt atá luaite thuas, agus tá leaganacha difriúla díobh le fáil.

Don oíche úd i mBeithil

Dealraíonn sé gurbh é Aodh Mac Aingil Mac Cathmhaoil (1572-1626) a chum na focail. Rugadh é i gContae an Dúin agus fuair oideachas i scoil filíochta. D'fhostaigh Aodh Ó Néill é mar oide tí dá bheirt mhac, Anraí agus Aodh Óg. Chaith sé tamall mar mhac léinn i Salamanca na Spáinne agus chuaigh sé in ord na bProinsiasach i 1603. Oirníodh ina shagart é timpeall 1605 agus chaith tamall maith ar an Mór-Roinn. Chuidigh sé le Coláiste San Antaine a bhunú i Lováin agus ba é an príomhshéiplineach é i reisimint coisithe Thír Eoghain in Ísiltír na Spáinne. Scríobh sé an t-uafás saothar i Laidin mar dhiagaí. Ba dhuine an-léannta é ach ní raibh rian na nósmhaireachta ar a chuid Gaeilge, teanga a scríobh sé go nádúrtha agus go simplí. Fuair sé bás sa Róimh.

Foilsíodh é seo le ceol i 1952 in Imleabhar 2 de *An Chóisir Cheoil*, cnuasach amhrán a chuir Seán Óg Ó Tuama in eagar. Rugadh Seán i gCorcaigh i 1912, agus ba scoláire ceoil agus amhránaí é. Ba chainteoir dúchais a athair agus tógadh an chlann le Gaeilge. Chuaigh sé le múinteoireacht agus chuir faoi i mBaile Átha Cliath, áit a raibh baint aige le Conradh na Gaeilge. Chaith sé seal i ngéibheann sa Churrach sna 1940í mar phoblachtach. Rinne sé staidéar foirmiúil ar an gceol agus mhúin sé amhráin do dhaoine eile. Suim ar leith aige i gceol eaglasta agus dhá aifreann cumtha aige. É ina mholtóir ar amhránaíocht ar an sean-nós ag Oireachtas na Gaeilge. Is beag amhras ná gur eisean a chum an ceol don charúl seo.⁶ Cailleadh é sa bhliain 1980.

Don oíche úd i mBeithil
beidh tagairt faoi ghrian go bráth,
don oíche úd i mBeithil
go dtáinig an Briathar slán.

Tá gríosghrua ar spéarthaibh
's an talamh 'na chlúdach bán,
féach Íosagán sa chliabhán
's an Mhaighdean in aoibhneas grá.

Ar leaca loma sléibhe
'sé a ghlacann na haoirí scáth,
ar oscailt geal na spéire
tá teachtaire Dé ar fail.

Céad glóir anois don Athair
i bhflaitheasaibh thuas go hard
is feasta fós ar thalamh
d'fheara dea-mhéin síocháin.

Rug Muire mac do Dhia

Eoghan Ó Dubhthaigh (d'éag 1590), Proinsiasach a raibh cáil an domhain air mar sheanmóirí, a chum na focail. Ba ghnách leis véarsaí Gaeilge a aithris tar éis a chuid teagasc. Eisean a chum 'An Chliar Ghliogair' (c. 1578), dán measctha atá idir mhín agus bhorb: tá moladh ar Mhuire ann, scalladóireacht spídiúil ar thriúr sagart a d'iompaigh ina bProtastúnaigh agus seasamh le teagasc na Breithe Maighdeanúla. Is éard atá sa charúl roinnt ceathrúna éagsúla ón dán seo. Ní fios (dúinne, ar aon chuma) cé chum an ceol. Tá sliocht fada as an dán le fáil in Angela Burke (eag.), *The Field Day Anthology of Irish Writing*, Volume 4, lgh 156-9, NYU Press 2002.

Rug Muire mac do Dhia,
Íosa Críost, tríath na mban,
maireann dá éis 'na hóigh,
an bhean is dóigh do gach dall.

⁶ Féach, mar shampla, an t-eolas a bhailigh an ceoltóir traidisiúnta Máire Ní Chathasaigh ó dheirfiúr chéile Sheáin, Róisín Ní Shé (nóta ar an albam *Christmas Lights*: <http://www.oldbridgemuic.com/christmaslights.htm>).

Buime is máthair mhic Dé bhí,⁷
bean mar í ní fhaca súil;
bean ler oscail flaitheas Dé,
a mholfas mé os gach dúil.⁸

Ní cosúil í le mnáibh,
Muire mhór, an bláth nach críon;
ní cosúil balsam le muirt,
le leann goirt ní cosúil fíon.

Sliocht as an mBíobla Naomhtha (Lúcás, Caibidil II): Breith Íosa

Seo sliocht thíos as leagan 1817 de *An Bíobla Naomhtha*, leagan a chuir an British and Foreign Bible Society i gcló agus a raibh éileamh ag Caitlicigh féin air (fiú murar thaitin sé leis na sagairt). Foilsíodh an Tiomna Nua den chéad uair i 1602 agus an Sean-Tiomna i 1685. Díreach ón nGréigis a aistríodh an Tiomna Nua agus bhí scata páirteach san obair: Seán Ó Cearnaigh, Nioclás Breathnach, Maoilín Óg Mac Bruaideadha agus Nehemiah Donnellan. Thug Uilliam Ó Domhnaill faoin obair ansin le cabhair ó Mhuircheartach King agus ó Dhomhnal Óg Ó hUiginn.

Rinneadh athchóiriú éigin ar an litriú anseo, ach coinníodh na seanfhoirmeacha gramadaí. Gheofar, mar shampla, *i gcathraigh* (seanfhoirm an tabharthaigh) in áit *i gcathair*.

1 Agus tharla sna laethaibh sin, go ndeachaigh aithne ó Shéasar Augustus, an domhan uile do mheas, 2 (Ag so an chéad mheas do rinneadh an tan do bhí Sirénus ina uachtarán ar Shíria.) 3 Agus do chuardar uile á meas, gach aon faoi leith dá chathraigh féin, 4 Agus do chuaigh Ióseph mar an gcéanna suas ón nGaililé, as an gcathraigh Nasarét, go tír Iúdaighe, go cathraigh Dháibhí, dá ngoirthear Bétlem; de bhrí go raibh sé de theach agus de shliocht Dháibhí: 5 Ionnis go measfaí é maille le Muire do bhí arna ceangal leis mar mhnaoi, ar mbeith di torrach. 6 Agus tharla, ar mbeith dóibh ansin, go dtángadar laethanta a hionúsa. 7 Agus rug sí mac, a céad duine clainne, agus do chuir sí giobail cheangail ina thimpeall, agus do chuir sí ina luí i mainséar é; de bhrí nach raibh áit acu sa teach ósta.

8 Agus do bhíodar aoirí sa dúiche sin ina gcónaí amuigh, agus ag déanamh faire oíche ar a dtréad. 9 Agus, féach, do sheas aingeal an Tiarna láimh leo, agus do shoilsigh glóir an Tiarna ina dtimpeall: agus do ghabh eagla mhór iad. 10 Agus adúirt an t-aingeal leo, Ná bíodh eagla oraibh: óir, féach, atáim ag soiscéalú díbh gáirdeachas mór, do bheas do gach uile phobal. 11 Óir rugadh an Slánaitheoir daoibh inniu, (eadhon Críost an Tiarna,) i gcathraigh Dháibhí. 12 Agus ag so comhartha díbh; Do gheobhaidh sibh an leanbh ceangailte i ngioblaibh, ina luí i mainséar. 13 Agus do bhí go tobann cuideachta mhór de shlua neamhdha i bhfochair an aingil ag moladh Dé, agus ag rá, 14 Glóir do Dhía sna hardaibh, agus síocháin ar an dtalamh, dea-thoil do na daoinibh.

15 Agus tharla, mar d'imíodar na haingil uatha ar neamh, go ndúradar na haoirí le chéile, Imímis anois don Bhetléem, agus féachaimis an ní so do rinneadh, a d'fhoilsigh an Tiarna dúinn. 16 Agus thángadar go deithneasach, agus fuaradar Muire agus Ióseph, agus an naí ina luí i mainséar. 17 Agus an tráth do chonacadar sin, d'aithriseadar an ní a dúradh leo i dtimpeall an linbh sin. 18 Agus na huile dhaoine dá gcuail so do ghabh iontas iad faoi na nithibh a dúradar na haoirí leo. 19 Ach do thaiscigh Muire na briathra so uile, dá mbreathnú ina croí. 20 Agus d'fhilleadar na haoirí, ag tabhairt glóire agus ag moladh Dé trí gach ní dá gcuailadar agus dá bhfacadar, mar a dúradh leo.

⁷ Bhí: *bheo*

⁸ Dúil: *neach beo*

Oíche Nollag (íomhá de chuid an 14ú haois)
Wikimedia Commons

Nollaig faoi shéan is faoi shonas dár gcuid léitheoirí agus Bliain Úr faoi rath.

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au .

Leaganacha simplithe

Tamhlacht na Gaeilge

Tá a lán áiteanna in Éirinn a dtugtar Tamhlacht orthu. Is é Tamhlacht Bhaile Átha Cliath an áit is mó. Tá os cionn 73,000 duine ann. Tá tagairt déanta dó sna sean-annálacha agus baint aige ann le Parthalón, laoch finscéalach.

Ní raibh i dTamhlacht ach sráidbhaile tráth. Thosaigh sé ag fás go mór sa fichiú haois.

Tá trí ghaelscoil agus gaelcholáiste ann. Anois tá mórán Gaeilgeoirí ann agus an grúpa Gaelphobal Thamhlachta. Go dtí anois, áfach, ní raibh áit ag Gaeilgeoirí chun teacht le chéile. Ach tá cead faighte ag Gaelphobal Thamhlachta lárionad pobail a bhunú agus tá láithreán ar fáil. Níos tábhachtaí fós, thug an chomhairle áitiúil agus an rialtas airgead dóibh.

Beidh Lárionad Gaeilge agus Cultúir i dTamhlacht feasta, in éineacht le leabharlann agus caifé Gaelach. Cabhróidh sé seo le pobal Gaeilge a chothú, agus cabhróidh sé sin le gréasán na Gaeilge ar fud an domhain.

Leagan Oppenheimer

Ní féidir scéal na gCeilteach sa Bhreatain agus in Éirinn a phlé gan tagairt a dhéanamh do shaothar Stephen Oppenheimer. Géineolaí é a bhfuil a shaothar luaite cheana in *An Lúibín*. Deir sé gur as an Spáinn a fáisceadh an chuid is mó de na Briotanaigh.

Deir Oppenheim agus roinnt scoláirí eile gur ón Spáinn a tháinig na teangacha Ceilteacha. Deir siad go rian na himirce sin le fáil i ngéinte na mban agus na bhfear.

Cuireann Caesar in iúl go raibh Ceiltigh ina gcónaí i lár agus i ndeisceart na Gaille, áit a bhfuil a lán logainmneacha Ceilteacha fós. San iarthuaisceart bhí na Belgae, agus cuireann Caesar in iúl go raibh gaol éigin acu leis na Gearmánaigh. Bhí na Belgae le fáil sa Bhreatain freisin, taobh theas den Tamais. Deir Tacitus gur beag difríocht a bhí idir teanga an Bhreatain agus teanga na Gaille. Síleann Oppenheimer go raibh Tacitus ag cuimhneamh ar theanga Ghearmánach. Má tá an ceart aige, bheadh tús an Bhéarla le fáil sa teanga sin.

Tamall ó shin bhí daoine ag rá gur mharaigh na hAngla-Shacsanaigh na fir go léir a fuair siad rompu sa Bhreatain. Dúradh é seo toisc go raibh cosúlacht mhór idir géinte na bhfear sa chuid oirthearach de Shasana agus i dtuaisceart na Gearmáine. Deir Oppenheimer go bhfuil an chosúlacht seo le fáil i ngach tír eile in iarthuaisceart na hEorpa. Daoine a tháinig sa ré réamhstairiúil ba chúis léi.